

Published in **Florentin Smarandache și seducția polimorfismului. Analize, interpretări, cronici, articole, note și recenzii**, pp. 221-228. Editori: Al. Florin Țene, Andrușa R. Vătușiu. Sibiu: Agora, 2017; 843 pages. ISBN 9781599735023. Also appeared in *Steaua*, Cluj-Napoca, Anul XLVIII, Nr. 7, iulie 1997, pp. 47-48.

Cum e posibilă o estetică a paradoxismului?

Radu Enescu

„Tout homme a raison quand il admet
Qu'il s'est trompé” (Voltaire)

O prima întrebare ne este stârnită de nedumerirea privitoare la titlu acestui volum*: *Există oare o estetică a paradoxismului?* În urma unei analize mai îndeaproape a celor două concepte, am putea trage concluzia că între ele există un fel de „îngemănare” și unele „paralelisme” care, cum se spune „axiomatic”, se întâlnesc la „infini”. Atât din punct de vedere „aistetic”, cât și logic. Ca atare, titlul cărții, cred, e o fericită descoperire – *une trouvaille*, cum spun francezii – a autorului, Titu Popescu. În timp ce ESTETICA, având ca obiectiv/funcție „judecăți de apreciere”, în mare măsură „normative”, privitor la binomul Frumos-Urât, PARADOXUL, cum afirma Ștefan Lupasco, se prezintă ca o „tensiune” între tendințe care, opunându-se, se condiționează și se presupun.

* Titu Popescu: ESTETICA PARADOXISMULUI. București: Editura Societății *Tempus*, 1995.

Titlul capitolului introductiv, *De la paradox la paradoxism*, ne întoarce cu veacuri în urmă spre originea conceptului „paradoxism”, cuvânt care, la prima „vedere”, la primul „auz”, ar putea avea rezonanță oarecum rebarbativă. Ca atare, îmi îngădui o scurtă deslușire.

Cuvântul *para*, în limba greacă, are două sensuri (lucru curios, aproape contrarii): „alături de” și, în același timp, „contra”, „împotrivă” (*paratrăznet*, *parapluie*, de pildă). Iar *doxa*, substantiv, se traduce în majoritatea cazurilor cu „opinie”, „judecată”.

Cuvântul *paradox*, substantiv, a dat naștere mai târziu, prin secolul al 16-lea adjectivului *paradoxal*, iar spre sfârșitul veacului 18, unui nou substantiv, *paradoxism*.

Fiindcă de „judecată” (*doxa*) veni vorba, *paradoxa*, în limbaj curent, e considerată ca un fel de „raționament” împotriva „opinieii în mod general admisă”, împotriva judecății de „bun simț”.

Iar în limbajul „academic”... o abatere de la rațiunea „pură”. O „răzvrătire”, spunea Gaston Bachelard, dornică de a se descătușa din cingătoarea „scolastică” a Logicii.

„Paradoxul - citez pe autor – este *simultan* concluzie și provocare, constând într-o concomitență a contrariilor, care-i dau adevărata specificitate”.

Paradoxul nu e un cerc vicios („L'homme naît bon – spunea Rousseau – c'est la société qui le déprave”. Dar cine a depravat societatea?). Paradoxul nu e nici un paralogism – raționament fals. Căci, așa cum bine accentuează Titu Popescu, în „sfera de competență” a paradoxului se încadrează și „logica contrariului”.

Citând pe Solomon Marcus, autorul consideră că „utilizarea paradoxului este fundamental terapeutică”. Firesc. Ca și „jocul”. În fond, *paradoxa* e un fel de „joc de cuvinte și de înțelesuri”, a cărei funcție nu este numai „distracție”, ci și o gimnastică mintală. În ce privește jocul, „ingredientul” plăcutului îi conferă rolul *terapeutic*. (Ca și râsul, a cărui terapie a analizat-o magistral atât Bergson, cât și Marcel Pagnol).

„Paradoxismul stârnește un fel de euforie continuă a libertății, ca o voluptate experimentală a tot-permisului”, scrie Titu Popescu. Penetrantă analiză. Abandonarea tuturor prejudecăților oferă posibilitatea de a se reînnoi prin *erezie*.

Analizele subtile ale autorului, înțelesurile „ascunse” pe care ni le sugerează, sunt ca o „zgâlțâire” a minții; o gimnastică continuă care, în loc să obosească, ne sprintenește mintea. Și uneori ne impune *tăcere*. Dar nu tăcerea „toropită”, ci cea gânditoare.

În *La pensée et le langage* (Michel Moscato), autorul, în scurte cuvinte, expune *teoria Watson*: „La pensée est si liée au langage que *penser* revient a se parler a soi-même”.

Citind pe Titu Popescu, „îți cam dă de furcă”, vreau să spun, „te pune pe gânduri”. Și începi să vorbești singur, să cugeți. Mare merit... „se parler a soi-même”... Dialogul cu tine însuși...

„Protagonistul și agentul trecerii reale de la paradox la paradoxism este, desigur, Florentin Smarandache”, afirmă Titu Popescu. „Smarandache: un protest împotriva totalitarismului comunist”. Eu cred că împotriva „totalitarismului” în general... chiar și a Logicii, cu ale ei „legi” rigide, sau a unei Morale constringentă, cu ale ei „legi”, norme...

Mă întreb dacă nu cumva l-am putea considera și pe poetul nostru național un precursor al paradoxismului:

„Când sorii se sting și când stelele pică,

Îmi vine a crede că toate-s nimică”

(*Totul e nimic și nimicul e Tot*).

Există o zicală franceză: „Chassez le naturel; il revient au galop”. Și mintea se întreabă: „c'est quoi le naturel?”. Ar trebui să cugetăm și asupra proverbelor și zicalelor, în lumina paradoxismului. Ar fi o bună terapie.

„Paradoxismul năzuiește să dobândească o dezvoltare ulterioară care să fie în măsură să generalizeze literatura la spațiile științifice”, scrie Titu Popescu, cu privirea îndreptată spre Lobachevski, Riemann (noile geometrii neo-euclidiene) sau la chimia neo-lavoisiană (Destouche), și, desigur, la Logica neo-aristotelică, referitor la „categorii” ... Sarcina e pasionantă, dar grea. Însuși Gaston Bachelard ne previne din început: „L'utilisation des systèmes philosophiques dans les domaines éloignés de leur origine spirituelle est toujours une opération délicate, parfois décevante”.

Cum e firesc, autorul nu putea să treacă cu vederea „histrionicul”. Teatrul, acel „plaqué sur du vivant”. Teatrul: „un jeu qui se donne des airs de vie”, cum îl definea Jules Renard. Și nici să nu amintească de „prestidigitatorii” (cum îi numește el) meta-limbajului care au „colaborat” la caducitatea genurilor literare tradiționale: Ionesco, Cioran, Gherasim Luca. Chiar și la caducitatea suprarealismului (Breton, Tzara, Eluard), care plecase pe drumul „bun”, dar care – așa spune eu – a îmbătrânit înainte de a ajunge la maturitate. („Le Suréalisme est mort du *sectarisme* imbécile de ses propres adeptes”, spunea Anton Artaud.)

Méfions-nous du sectarisme! E o bună povață.

„Anti” (contra), particula magică a paradoxismului, desființează literatura (tradițională) pentru a reînființa în sincronie cu noile realități în general.

O întrebare privitor la „omul de litere”. În ce măsură *vanitatea* ca „umflare în pene” și în aceeași măsură „golicieune” poate fi creatoare în domeniul culturii? Întrebare la care Titu Popescu ne amintește de spusele lui Camil Petrescu: „Vanitatea, orgoliul, preced opera de artă, și în acest sen orgoliul este creator”. „Îndrăzneala e o caracteristică; o școală a curajului. Romancierii aveau patos, modernii au impetuozitate”.

În ce privește filosofia „absurdului”, a unui Cioran, de pildă, până *pe culmile disperării* (din ne-pricepere, neînțelegere, ne-cuprindere), ea nu e o „gimnastică” mintală pentru a ne lăsa „bouche bée”. Absurdul este al *vieții*, înainte de a fi al literaturii.

Revenind la punctul de plecare, la precursorul Paradoxismului, Titu Popescu ne amintește că majoritatea scriitorilor pricepuți în „materie”, îl consideră pe Smarandache drept „cel mai mare poet al secolului XX”.

Pe bună dreptate se întreba Smarandache (paradoxal, „emfatic”): „Sans moi, que deviendra la poésie?”

Citind documentara carte a lui Titu Popescu, un erudit, sau, mai pe românește „tobă de carte” (formulă

care ar trebui analizată ca multe alte zicale „paradoxale”), îmi vine în minte „butada” lui Cioran: „Essayez d’être libres, vous mourrez de faim.”

E posibil, dar, cum bine amintește Titu Popescu de-a lungul *Esteticii...*, libertatea, cea fizică, cea a gândirii, cea de a putea scrie, e o hrană sufletească mult mai prețioasă decât „pâinea cea de toate zilele.”

Cine n-a cunoscut „cazanul cu smoală” sau mlaștina Canalului, ale României comuniste, cum spune autorul, nu știe ce este râvna, foamea de slobozenie. Acolo s-a creat „semnul și consemnul”, acolo s-a zămislit noua „semantică” a sensului și a ne-sensului, a paradoxului libertății încătușate.

Noi, cei fugiți, care respirăm liberi, chiar dacă nu aveam cu ce să ne potolim foamea, găseam pe câte cineva care să ne oblojească. Cioran, pe care l-am admirat, și de care suntem mândri, n-a murit de foame și, slavă Domnului, a fost un om liber, cu vorba și cu slova.

Cartea lui Titu Popescu trebuie citită și apoi răsfodită pe îndelete și cu mintea limpede. *Estetica paradoxismului* apare la sfârșit de veac; un secol care a cunoscut zeci de revoluții în lumea întreagă, atâtea războaie și crâncene bătălii de idei.

Paradoxismul e și el o „revoltă”; am putea adăuga „culturală”, „științifică”. Dar n-ar fi de ajuns. O revoluție „copernicană”? E poate termenul cel mai potrivit. Ea se *învârtește* pe axul central al rolului existenței noastre, cum spune (citat de autor) Basarab Nicolescu: „*de a face posibil imposibilul*”. În toate domeniile, mai ales în gândire (sau ce-a mai rămas din ea).